

Ochrana a welfare koní

MVDr. Monika Šebánková, Ph.D.

6. 3. 2023

Čeleď: koňovití (Equidae)

Rod: kůň (*Equus*)

Podrod: kůň (*Equus*)

Domestikovaná forma: kůň domácí (*Equus caballus* f. *domesticus*)

předek? Domestikace 5 000 let – 3 000 př. n. l., oblast území dnešní Ukrajiny a střední Asie

Podrod: osel (*Asinus*)

Domestikovaná forma: osel domácí (*Equus africanus* f. *asinus*)

Vznik z osla nubijského a osla somálského

Domestikace cca 3 500 let př. n. l., údolí Nilu

Podrod: zebra (*Hippotigris*)

Charakteristika koňovitých

- Býložravci
- Zachovalý 3. prst (2. a 4. rudiment- bodcové kosti)
- Sociální zvířata, tvoří stáda.
- Žijí v malých rodinných skupinách tvořených hřebcem a jejich harémem- klisnami a jejich potomky.
- Rodinné skupiny jsou velmi stálé, jedinci uvnitř skupiny se dobře znají a trvale zůstávají spolu.
- Hřelec brání harém před jinými samci.

Mezidruhoví kříženci

Mula

- Samice koně domácího a samec osel domácího
- Velikost může odpovídat výšce matky

Mezek

- samec koně domácího a samice osla domácího

- Při hybridizaci nikdy není možné zaručit, který rodič bude u potomka vzhledově převažovat.

Volně žijící koně

- Všichni dnešní volně žijící koně na všech kontinentech pocházejí z koní v minulosti domestikovaných
- Kůň Převalského naposledy pozorován 60. léta 20. století
- Zoo Praha vede Mezinárodní plemennou knihu od roku 1959
- Záchranný program a reintrodukce

Volně žijící koně

- Francie: Camargue
- Amerika: Mustang
- Austrálie: Brumbies
- Afrika: Namibijští koně – přizpůsobení podmínkám

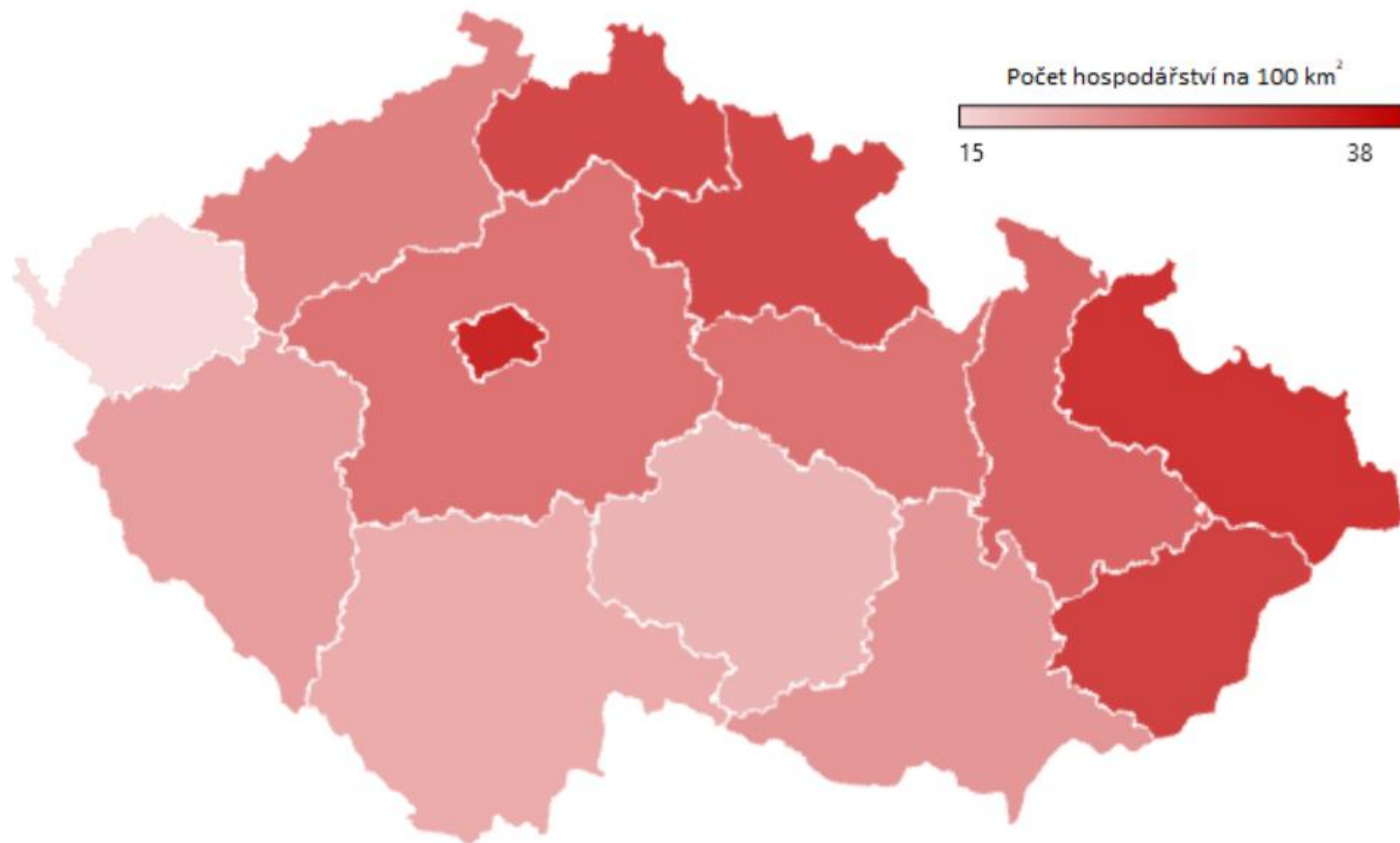
Početní stavy koňovitých v ČR

rok	koňovití celkem (ks)	koně (ks)	osli a ostatní (ks)
2002	38 766	38 754	12
2003	43 725	43 708	17
2004	49 512	49 482	30
2005	54 956	54 884	72
2006	59 165	59 022	143
2007	63 196	63 033	163
2008	66 671	66 386	285
2009	71 515	71 223	292
2010	74 305	73 932	373
2011	76 835	76 365	470
2012	80 073	79 473	600
2013	81 792	81 124	668
2014	82 901	82 105	796
2015	85 654	84 703	951
2016	88 347	87 287	1 060
2017	91 365	90 219	1 146
2018	94 013	92 735	1 278

rok	koňovití celkem	koně	osli a ostatní
2017	98 659	97 446	1213
2018	99 121	97 829	1292
2019	99 785	98 389	1396
2020	100 704	99 200	1504
2021	101 311	99 720	1591
2022	103 652	101 947	1705
2023 leden	103 963	102 256	1707

Světová populace koní čítá asi 58 milionů koní, USA největší zastoupení. Světová populace více než 44 milionů oslů a 15 miliónů mezků a mul.

Hustota počtu hospodárstiev s chovom koní na 100 km² v jednotlivých krajinách

Využití koní

- Volný čas- pet, rekreační jízda
- Sport- dostihy, parkur, voltiž, pólo, western
- Ozbrojené složky- policie, armáda, slavnostní ceremoniály
- Věda, výzkum- séra
- Živočišné produkty- maso, mléko, žíně
- Komerční- chov, lesnictví, zemědělství, transport osob, soumar, agroturistika, ceremoniály, výuka, show, hiporehabilitace

Chov v ČR

- Mnoho organizací
- Uznaná chovatelská zařízení jednotlivých plemen pověřena vedením plemenných knih
- Většina sdružena pod Asociace svazů chovatelů koní České republiky, z.s.
- Českomoravská společnost chovatelů, a.s.
- Ústřední evidence koní - Národní hřebčín Kladruby nad Labem, s.p.,
Hřebčín Slatiňany

Kůň - charakteristika

- Sociální pastevní zvíře (preferuje vlastní druh, ale toleruje i jiné)
- Trávící trakt přizpůsoben kontinuálnímu příjmu vlákniny
- Volně žijící koně tvoří stabilní skupiny (hřebec – harém, několik harémů=stádo)
- Strategie stáda „v množství je síla“
- Hrozící útok řeší útekem- velmi rychlé reakce, agrese je jedním z běžných prvků chování
- Nejsou teritoriální, hodně pohybliví

Dnešní chov=omezení :

1. Krmení (+ napájení)
2. Volného pohybu
3. Sociálních kontaktů
4. Výběru partnera/rozmnožování

→ problémy welfare- nuda, poruchy chování

(1) Krmení

- Přirozený je kontinuální příjem malých porcí vlákniny
- Pastva – pozor na kvalitu a jedovaté látky (např. atypická myopatie)
- Hlavní krmiva jsou objemná krmiva: kvalitní luční seno, v pastevním období pro výživu nejvhodnější mladý šťavnatý pastevní porost bohatý na bílkoviny, vitamíny a minerály
- Tradiční krmnou dávku tvoří seno a oves (nejlépe čerstvě mačkaný), vhodné doplnit řepou, mrkví, příp. minerálním lizem
- Zkrmovat čistá, nezkažená zdravotně a dieteticky nezávadná krmiva

Jak krmit

- Složení a velikost krmné dávky přizpůsobit věku, práci
- Při snížení pracovní zátěže/ nedostatku pohybu ubrat množství jaderného krmiv
- Trávící ústrojí relativně malé- krmit častěji 3 x denně, hříbě krmit 3 až 4 krát denně, prevence kolik
- Krmení pravidelně ve stejnou dobu -více menších porcí během dne
- Krmení rozvrženo tak, aby zvíře v klidu krmivo rozkousalo a proslinilo
- Minimální doba krmení koně je 2h před započatím práce

- Dnes - krmení koncentráty:
- Zátěž pro GIT, koliky, větší množství za krátký čas, více času na nudu – rozvoj stereotypií
- Prevence: Strategické rozmístění píce, vícedruhová píce, Pre-vent feeder, Sítě na seno

Napájení

- Dostatek kvalitní pitné odražené vody 20 až 40 l (v létě i více)
 - automatické napáječky nebo napájecí žlaby
 - napájení vědrem 3 – 5 x denně
 - Napájet před krmením (není-li přístup k napáječkám)
 - teplota 8 – 12 °C
-
- Rizikový faktor krmení+ napájení: kvalita/ kvantita (dostupnost) / čistota zařízení

- (2) Omezení volného pohybu +
- (3) Sociálních kontaktů

Typy ustájení

- Pastevní 24/7 😊
- Vnitřní volné
- Boxové
- Vazné

Pastevní ustájení

- Nejpřirozenější způsob držení koní – sociální kontakty, pohyb, krmení
- Vyhláška č. 208/2004 Sb. o minimálních standardech na ochranu hospodářských zvířat:

Napájecí zařízení

Celoroční pobyt – přístřešek

Vnitřní volné

- Sociální kontakty, volnost pohybu
- Mezigenerační kontakty mladých koní – nutné pro sociální učení
- Náročnější udržení hygieny a individuální péče

Vazné

- Dnes již méně časté
- Sociální kontakty
- Omezená možnost pohybu
- Legislativa (V. 208/2004Sb.):
 - Ne pro hříbata do odstavu
 - Úvaz za ohlávku nebo nákrční řemen
 - Dána plocha stání

Boxové ustájení

- Negativa:
- Omezený pohyb (V. 208/2004 Sb.podmínky– velikost boxu, výška stropu, šířka chodeb)
 - Izolace
 - Podestýlka
 - + nevhodný krmný management
- => zvýšené riziko zdravotních komplikací a poruch chování

- Omezený pohyb = faktor snižující peristaltiku - kolika = bolest = x welfare
- Nevhodná frekvence krmení (1-2x/den) - kolika/stereotypie
- Málo vlákniny - kolika/stereotypie
- Hygiena a typ podestýlky – vliv na prašnost, zdraví kopyt a chování koní
- Izolace = sociální deprivace zejm. lokomoční stereotypie a abnormální chování i při jezdeckých hodinách

Požadavky na stáje

- Dispozice stáje výška 3 - 3,5 (4 m) volné stáje až 5 m (hluboká podestýlka)
- Okna stáje 1,2 x 0,9 m, umístěná ve výši 1,8 – 2m mimo dosah koní
(1 m² okna na 8 – 12 m² podlahy)
- Elektrické osvětlení
- Podlaha stání a chodby – pevná odolná, zabraňující uklouznutí, moderní podlahoviny tvrzená rýhovaná guma
- Chodba - šířka jednořadé stáje minimální 2,5 m, dvouřadé minimálně 3m
- Dveře - dvoudílné, horní třetina otevřená- umožňuje větrání, bez výčnělků na vnitřní straně, nebezpečí poranění
- Krmný žlab- ve výši loketního kloubu koně, šířka 0,65 m, vhodnější je ovál (0,6 x 0,4 x 0,4 m), hrana žlabu zahnutá dovnitř- minimalizace ztrát krmiva
- Napájení

Mikroklima ve stájí

- Teplota v létě do + 20 °C (max 25 °C), v zimě minimum + 6 °C
- Relativní vlhkost 60 – 80 % (max 85 %)
- Rychlost proudění vzduchu v létě max 0,5 m/s , v zimě max 0, 25 m/s

Mikroklima ve stájí

- Osvětlení -při chovu hříbat přirozené nebo umělé osvětlení, umělé po dobu od 9 do 17 hodin v intenzitě odpovídající přirozenému světlu (V. 204/2008 Sb.)
- Max. koncentrace škodlivých plynů:
 - Oxid uhličitý 0,25 % obj.
 - Čpavek 0,0025 % obj.
 - Sulfan 0,001 % obj

Obohacení prostředí

- Využití krmení, které si kůň vyhledává
- Vybavení zrcadli, balóny

(4) Omezení výběru partnera/rozmnožování

Reprodukce

- Pohlavní dospělost:
 - hřebci 9 měsíců
 - klisny 12 až 18 měsíců
- Estrální cyklus 21 až 28 dní, probíhá celoročně
- Chovatelská dospělost 3 - 4 roky (dle plemene)
- Uniparní

Reprodukce

- Většinou držíme odděleně hřebce a klisny
- Výběr partnera dle požadavků majitele/plemene
- Použití nelicenovaných plemenů
- Využití nevhodných zvířat (rozdílná velikost)
- Volné připouštění x připouštění z ruky x um. inseminace

-Přirozená plemenitba

- Sexuální projevy klisny – říje (sezónní, cyklus 21 dní)
- Stádia sexuálních projevů:
 1. Zájem o hřebce, připuštění do intimní blízkosti
 2. Aktivní svádění
 3. Ochota přijmout hřebce a vlastní páření

-Připouštění z ruky

- Stres ze změny prostředí (transport)
- Připouštěcí stěna
- Fixační pomůcky pro klisnu
- Oddělení hříběte
- Místo pro připouštění
- Ochranné pomůcky pro ošetřovatele/chovatel

-Umělá inseminace

- není stresující – nutný citlivý přístup veterináře (inseminátora), možnost zklidnění klisny (sedace)
- Hygienická metoda
- Dávky čerstvé nebo chlazené (nejčastější) a mrazené –
- etika ?
- Zákaz u A1/1

Březost, porod

- Gravidita: 320-360 dní
- Výživa
 - Klisny často překrmovány v průběhu gravidity → nadváha → zdravotní problémy klisny i rostoucího plodu (narušený vývoj, velký plod)
 - Klisny často nedostatečně krmeny v poporodním období
- Od 8. měsíce březosti vyřazení z pracovních činností
- Týden před porodem sejmutí podkov a ustájení ve vydezinfikovaném boxu s bohatou vrstvou podestýlky

Březost, porod

- Fyziologická záležitost, většinou bezproblémový (klisna nevyžaduje přítomnost ošetřovatele)
- Komplikovaný porod
 - Vytažení
 - Změna polohy a vytažení
 - Fetotomie a vytažení
 - Císařský řez
 - Eutanázie klisny

Poporodní období

- Kontrola klisny- vyšetření- odchod placenty
- Podvázání lůžka, aby nedošlo k jeho přišlápnutí a násilnému odstranění, do 2 hodin by mělo být vypuzeno (po 6h volat veterináře).
- Omytí vemínka a první odstříky bokem.
- Napojení nápojem ze spařených pšeničných otrub nebo lněného semene 2 až 3 hodiny po porodu.

Poporodní období

- kontrola hříbete:
- Odstranění plodových obalů z hlavy, očištění nozder a dutiny ústní od hlenu a zbytku porodních vod.
- Přetržení pupečního provazce (Podvázání pupečního provazce 2 - 3 cm od břišní stěny), dezinfekce (opakovaná)
- Hříbě přisunout hřbetem ke klisně, aby neolizovala pupek.
- Asistence při vstávání, popř. prvním napojení, které by mělo být do 2h po porodu.
- Sledování odchodu střevní smolky, močení.
- Kontrola, příznaky onemocnění

- Připouštění 9. den po porodu
- – fyziologické (rychlá involuce dělohy), u divokých (zdivočelých) koní zabřeznutí na první nebo druhou říji
- Fyziologicky možný porod každý rok, doporučuje se po 2 – 3 hříbatech rok pauza

Chovatelská a veterinární péče

- Omezení nemocnosti = zvyšování welfare
- Zvyšování obranyschopnosti správnou výživou, úměrným využíváním a způsobem chovu
- Karanténa nově příchozích
- Uzavřený oběh stáda, černo-bílý systém
- Pravidelná kontrola zdraví

Chovatelská a veterinární péče

- **Pracovní koně:** podkova brání nadměrnému opotřebení kopyta, přírůstek cca 1 cm / měsíc. Překování každých 6 (max 8 týdnů), jinak podkova koně tísní.
- **Sportovní pracovní koně:** Čištění srsti, celého těla ráno před prací
- **Pastevně chovaní koně:** péče o srst se zajistí přirozeným způsobem sami, odstranění pouze hrubých nečistot
- Čištění kopyt- každodenní čištění nášlapné plochy od nečistot, cizích předmětů
- Občasné promazání rohoviny po umytí a osušení
- Hříbata a mladí koně, zvykání na čištění kopyt, pravidelné úpravy tzv. korektura kopyt.

Chovatelská a veterinární péče

- hodnocení kondice skóre 1 – 9
- Aplikace na iPhone - Healthy Horse
- Stupně 4.-6. popisují koně v dobrém výživném stavu

1. Podvýživa

2. Výrazná vyhublost

3. Vyhublost

4. Lehká kondice

5. Střední kondice

6. Mírná nadváha

7. Nadváha

8. Obezita

9. Extrémní obezita

Chovatelská a veterinární péče

- Vakcinace:
- V ČR není žádná povinná dle legislativy
- Dle podmínek svodů zvířat SVS – chřipka
- Velmi doporučitelný tetanus – koně velmi citliví

- Antiparazatární program:
- vnější paraziti- spot on
- vnitřní paraziti
- Dle mnoha faktorů (stáří koně, lokalita, způsob ustájení)
- Na základě koprologického vyšetření
- Obecně – 2x/rok (jaro+podzim), roční střídání anthelmintik, další opatření (hl. sběr trusu)

- Pravidelná kontrola CZS, hodnocení kondice, ošetření kopyt, chrupu
- Včasné rozpoznání a kontrola bolesti

Chovatelská a veterinární péče

- Včasné rozpoznání a kontrola bolesti
- Projevy bolesti nejen ve výrazu
- Aplikace Horse Grimace Scale HGS

Rizikové faktory ovlivňující vznik stereotypního chování koně

- Genetika – předpoklad gen. predispozice
- prostředí má větší vliv než plemeno/pohlaví
- Krmivo a krmení - kontinuální příjem malých dávek objemného krmiva
- Ustájení - dle využití koně, možností a potřeb chovatele...
- Socializace - sociální zvířata – esenciální pro hříbata, učení se
- pozorováním
- Odstav – kritické údobí, fyziologicky postupně do 1 roku, chovatel. tradice v 6 měsících
- Ustájení samostatně v boxe X skupina hříbat X na pastvě

Poruchy chování u koní

- Ustájení - dle využití koně, možností a potřeb chovatele...
- Nedostatky ve výživě, ustájení a managementu mohou vést k poruchám chování a zdravotním problémům

Lokomoční stereotypie:

- Tkalcování = hodinaření
- Chůze v boxe
- Házení hlavou
- Kopání a hrabání

Orální stereotypie:

- Klkání
- Okusování
- Žvýkání dřeva (lignofágie)
- Zkrmování podestýlky
(tráva, piliny)
- Požíráání písku, srsti
- Olizování předmětů
- Předstírané žvýkání a skřípání zuby

Hodnocení welfare

- Hodnocení welfare koňovitých u pracovních koní SEBWAT (Standardised Equine-Based Welfare Assessment Tool)
 - Využití v zemích s nízkou živ. Úrovní, kde je kůň pracovním nástrojem
 - Parametry: abnormality chůze, nízká tělesná hmotnost, příznaky zhoršeného zdr. Stavů, kožní léze, stav kopyt, strach z lidí, přítomnost výžehu
- Protokol AWIN
- <https://cit.vfu.cz/hzwelfare/IVA/postery/AWIN%20KONE.pdf>

Hodnocení welfare

- Aplikace AWINHorse umožňuje shromažďovat, ukládat a stahovat ukazatele uvedené v protokolu AWIN
- Aplikace generuje okamžitý výstup
- Poskytuje vizuální zpětnou vazbu o welfare koní
- Umožňuje srovnání s referenční populací

Chov oslů

- Odolní, velmi nenáročný na krmení
- Využití
 - pet, zookoutky, oslí trekking
 - produkce oslí mléko 2-4 dcl sušené, kosmetika – i v ČR
- Problémy chovu- spojeno s výživou- laminitida, kolitis, hyperlipémie
- Hodnocení welfare oslů - AWIN

Děkuji za pozornost